

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประชาชนชาวไทยได้อาศัยอยู่เย็นเป็นสุขในปัจจุบันนี้ภายใต้พระบรมโพธิสมภารในสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้าแห่งบรมราชจักรีวงศ์ ที่สืบสันตติวงศ์โดยลำดับผลแห่งพระราชกรณียกิจล้วนเป็นบารมี คือความดีตกทอดปรากฏอยู่ทั่วไปในแผ่นดิน เป็นเหตุให้ทรงได้รับความเคารพความรักดี ความเชื่อฟัง และความไว้วางใจจากประชาชนอย่างพันประมาณ พระราชวงศ์จักรีเป็นพระราชวงศ์ที่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง มีคุณแห่งพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ที่ระลึก ดังนั้นพระราชจริยาวัตร พระราชกรณียกิจ จึงเป็นไปตามคติเดียวกับพุทธศาสนิกชนชาวไทยทั้งหลาย คือ สร้างสมความดีเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์อนาคต และโพธิญาณเป็นที่สุด พระบารมีที่พระมหากษัตริย์เจ้าทุกพระองค์ทรงสร้างสมนั้น เป็นพระบารมีที่แก่กล้า ยากที่คนทั่วไปจะบำเพ็ญได้เทียมเท่า^๑ โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับราชประเพณี อันเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย ในระบบแห่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติ แม้จะเปลี่ยนแปลงไปตามยุค ตามสมัย และสภาพความเป็นไปทางสังคม วรรณกรรมของไทยนั้นเป็นเครื่องบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของประเทศชาติ และพระมหากษัตริย์อันเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทางโลกอย่างเห็นได้ชัด แต่วรรณกรรมต่างๆ เหล่านี้ มักจะมีธรรมะทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับหลักธรรม ประวัติ พิธีกรรม และศาสนวัตถุแทรกอยู่ด้วยเหตุผลที่กวีมองเห็นจุดประสงค์อันลึกซึ้งของพระพุทธศาสนาและวรรณคดีว่ามีจุดหมายปลายทางเดียวกัน คือต้องการกล่อมเกลাজิตใจของบุคคลให้ดีขึ้น ให้งดงามขึ้น^๒ สังคมไทยเป็นสังคมที่มีแบบแผน และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ที่สืบทอดมาแต่โบราณกาลในการปฏิบัติงานด้านศาสนพิธี ไม่ว่าจะเป็นงานพระราชพิธีต่างๆ ที่พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติเป็นประจำ หรืองานศาสนพิธีต่างๆ ที่ประชาชนชาวไทยทั่วไปปฏิบัติกันอยู่ในวิถีชีวิตก็ยังคงรักษาแบบแผนและแนวปฏิบัติแต่เดิมไว้^๓

พระราชพิธีที่มีสำหรับพระนครที่ได้เคยประพฤติมาแต่ก่อนจนถึงปัจจุบันนี้ อาศัยที่มาเป็น ๒ อย่าง อย่างหนึ่งมาตามหลักศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่นับถือพระเป็นเจ้า อิศวร พระนารายณ์ ตาม

^๑ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, *การจัดกิจกรรมเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๐), หน้า ๙.

^๒ เสฐียรโกเศศ, “*ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต*”, งานนิพนธ์ชุดประเพณีไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสองสยาม, ๒๕๕๑), หน้า ๘-๙.

^๓ พระมหาสนิท อนุจारी (สุเมธีรมย์), “*พระพุทธศาสนากับวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย : ศึกษาเฉพาะกรณีศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงและสุภาษิตพระร่วง*”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๓-๔๕.

^๔ กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, *ศาสนพิธีในพระราชพิธี*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๔), คำนำ.

หลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา พิธีที่มีความเชื่อผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา พราหมณ์-ฮินดู มาคละระคนกันเป็นพิธีอีกอย่างหนึ่งขึ้นก็มี เพราะฉะนั้นการพระราชพิธีที่อ้างว่าตามพุทธศาสน์นั้น ควรจะต้องเข้าใจว่า เป็นแต่ตัวอย่างความประพฤติดของผู้ซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาได้ประพฤติมาแต่ก่อน การที่ประพฤตินั้นไม่เป็นโทษ ที่พระพุทธเจ้าจะพึงติเตียน การพระราชพิธีเช่นนั้น นับว่าเป็นการเป็นพิธีทางพระพุทธศาสนา^๕

พระราชพิธีสิบสองเดือนเป็นงานหลวง ที่จัดขึ้นในราชสำนักสยามมาเป็นเวลานาน ปรากฏหลักฐานแบบแผนการพระราชพิธี อยู่ในกฎหมายตราสามดวงตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา^๖ ในขั้นต้นนั้น การพระราชพิธีเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในศาสนาพราหมณ์เป็นสำคัญ ได้แก่ พระราชพิธีจองเปรียง พระราชพิธีทอดเชือก ตามเชือก พระราชพิธีกะติเกยา และพระราชพิธีตรีปวาย เป็นต้น การพระราชพิธีบางอย่างถูกงด หรือเพิ่มเติมใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ อาทิ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ มีพระราชทานเลี้ยงตรุษจีนขึ้นเป็นครั้งแรก^๗ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ได้ทรงแก้ไข ให้มีพิธีกรรมในศาสนาพุทธผนวกเข้าไปด้วยเช่น พระราชพิธีจองเปรียง แต่เดิมมีการยกโคมเพื่อบูชาพระเป็นเจ้าทั้งสาม คือ พระอิศวร พระนารายณ์ และพระพรหม รัชกาลที่ ๔ มีพระราชดำริว่า การพระราชพิธีทั้งปวง ควรจะให้เนื่องในศาสนาพุทธ ทุกๆ พิธีจึงโปรดเกล้าให้มีการสวดมนต์เย็น ฉันทเช้า ก่อนจะมีการยกเสาโคม^๘

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระปรีชาทางด้านประวัติศาสตร์ และโบราณคดีเป็นอย่างยิ่งพระองค์หนึ่ง ในพ.ศ. ๒๔๓๑ ทรงมีพระราชอาธิบายถึงสาเหตุความเป็นมา และธรรมเนียมแห่งการพระราชพิธีทั้งปวง^๙ ในพระราช-นิพนธ์เรื่อง พระราชพิธีสิบสองเดือนโดยละเอียด พระราชชนิพนธ์นี้ตีพิมพ์ครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๕^{๑๐}

เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมที่ยึดมั่นในพระมหากษัตริย์ และเป็นสังคมที่มี พระพุทธศาสนาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตรับพิธีกรรมเหล่านี้ไว้เป็นขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีและวิถีทางการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา บางพระราชพิธีเป็นประเพณีมาแต่ดึกดำบรรพ์ บางพิธีอิงกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พิธีกรรม และพระราชพิธีสิบสองเดือนนี้แตกย่อยไปอีกมากมายปะปนกับชีวิตของชาวบ้านจนแยกไม่ออกว่าเป็นประเพณีของพราหมณ์ หรือประเพณีที่มาจากพุทธ หรือเป็นประเพณีที่มาจากศาสนาใด เนื่องจากบางครั้ง บางประเพณีจัดและปฏิบัติกันจนเป็นปกติวิสัย

^๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, **พระราชพิธีสิบสองเดือน, หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพพระธรรมญาณมุนี (วราณ มนุญโญ)**, (กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์พระขังทอง , ๒๕๕๒), หน้า ๑- ๒.

^๖ ศึกษารายละเอียดใน “กฎหมายตราสามดวง” ใน **กฎหมายตราสามดวง**, เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : องค์การการค้าสุภา, ๒๕๓๗), หน้า ๖๙-๑๕๙.

^๗ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, **พระราชพิธีสิบสองเดือน หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพพระธรรมญาณมุนี(วราณ มนุญโญ)**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พระขังทอง, ๒๕๕๒), หน้า ๙๔-๙๗.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.

^{๑๐} เบญจมาศ พลอินทร์, **วรรณคดีขนบประเพณีและศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๕.

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะทำการศึกษาพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อต้องการส่งเสริมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา คือ พิธีกรรมทางพระพุทธ ศาสนาเถรวาทที่พระมหากษัตริย์ทรงใช้ครองแผ่นดิน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพระปรีชาญาณในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมีความรู้ในธรรมเนียมประเพณีไทยอย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง ทั้งยังทรงสามารถอธิบายความรู้เหล่านั้นได้อย่างแจ่มชัด นอกจากนี้พระองค์ได้ทรงตั้งข้อสังเกต หรือ ข้อพิจารณาให้ผู้อ่านได้ขบคิดในประเด็นต่างๆ ด้วย ความสมบูรณ์ของพระราชนิพนธ์เรื่อง พระราชพิธีสิบสองเดือนจึงประกอบด้วยอรรถรส และเนื้อหาความรู้อย่างแท้จริง และกระบวนโวหารซึ่ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ติดกับโวหารของผู้อื่น ในบรรดาที่ทรงเป็นความเรียงแล้ว เป็นที่นับถือของนักวิชาการ และผู้อ่านโดยทั่วไปว่าเป็นเลิศ ควรเป็นตำราของการแต่งหนังสือได้ทุกเรื่อง และเป็นประโยชน์ต่อสังคมสืบไป และเพื่อเผยแพร่ชานภาพของพระมหากษัตริย์ให้เป็นที่ประจักษ์ และเพื่อเป็นสิริมงคลแก่พระนคร และอาณาประชาราษฎร์ รวมทั้งเป็นการสร้างความเชื่อมั่นทางจิตใจให้กับสังคมในยุคนั้นและส่งผลมาถึงผสกนิกรผู้เทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ในปัจจุบันอีกด้วย

๑.๒ วิตุประสงคการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพระราชพิธีสิบสองเดือน
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระราชพิธีสิบสองเดือน
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาคุณค่าของพิธีกรรมในพระราชพิธีสิบสองเดือนที่มีต่อสังคมไทยในอดีตและปัจจุบัน

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตการวิจัยในด้านเนื้อหา (Content)
การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีลักษณะอิงประวัติศาสตร์เพื่อการศึกษาพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่อง พระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้วิจัยใช้ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นเอกสารหลัก (ปฐมภูมิ) จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์ระฆังทอง พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในการที่ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชทานเพลิงศพพระธรรมญาณมุนี (วรรณ มนุญญาเถระ) ณ เมรุวัดดุสิตารามวรวิหาร เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร วันอังคารที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ เวลา ๑๗.๐๐ น. จำนวนหน้า ๕๙๗ หน้า วิตุประสงคการจัดพิมพ์ เพื่อทำให้เกิดปิตินสามัคคีธรรมที่ทุกท่านได้แสดงออกถึงกตัญญูกตเวทิตาธรรม ที่สมเด็จพระบรมศาสดาทรงสรรเสริญ เพื่อเพิ่มพูนกุศลบุญราศี และเป็นธรรมมานุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระธรรมญาณมุนี (วรรณ มนุญญาเถระ) คณะสงฆ์วัดดุสิตารามวรวิหาร ได้คัดเลือกหนังสือ พระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศล โดยหวังว่าพุทธศาสนิกชนและอนุชนรุ่นหลังผู้ได้อ่านหนังสือเล่มนี้ จักได้ความรู้ความเข้าใจในพระราชพิธีตลอดทั้งปี และจักเกิดปัญญานำความรู้นั้นไปปฏิบัติให้เกิดผลเป็นศิริ

มงคลแก่นทน อนุญาตให้จัดพิมพ์โดยสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร เมื่อ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ ในการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้เป็นการจัดพิมพ์ครั้งสุดท้าย คือครั้งที่ ๒๑ ซึ่งกรมศิลปากรได้ตรวจสอบและแก้ไขปรับปรุงต้นฉบับให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้นโดยคงคำสะกด รูปแบบดั้งเดิมทั้งสิ้น ในระหว่างการจัดทำ ได้พบคำสะกดผิดที่เกิดจากการเรียงพิมพ์ตกหล่นหรือคำซึ่งสะกดไม่ตรงกันตลอดเอกสาร ทางกรมศิลปากรจึงแก้ไขคำสะกดจำนวนหนึ่งเพื่อความถูกต้องและสะดวกต่อการอ่าน

๑.๓.๒ ขอบเขตการวิจัยในด้านข้อมูล (Documentary Research)

ศึกษารวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากพระราชพงศาวดารฉบับราชหัตถเลขา พระราชพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ หอสมุดวชิรญาณ จดหมายเหตุ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย เอกสารตำราวิชาการต่างๆ และวรรณกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อช่วยสะท้อนให้เห็นถึงหลักธรรมที่พระองค์ทรงปฏิบัติในฐานะธรรมทายาท คือ ผู้รักษาระระมะอันเป็นของพระมหากษัตริย์และราชตระกูล เพื่อเพิ่มพูนความดีความงามของชนทั้งหลาย ทั้งพระราชวงศ์และข้าราชการ ตลอดจนประชาชนผู้คอยถือเป็นแบบอย่าง และเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์ สถาบันพระพุทธศาสนา ประชาชนและวัฒนธรรม ประเพณี อันเป็นเครื่องมือที่ก่อให้เกิดความรัก ความภูมิใจในสถาบันหลัก คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์สืบไป

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๒.๑ พระราชพิธีสิบสองเดือนมีประวัติความเป็นมาอย่างไร
- ๑.๒.๒ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระราชพิธีสิบสองเดือนเป็นอย่างไร
- ๑.๒.๓ คุณค่าของพิธีกรรมในพระราชพิธีสิบสองเดือนที่มีต่อสังคมไทยในอดีตและปัจจุบันอย่างไร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ ศาสนพิธี หมายถึง พิธีกรรมทางศาสนาพุทธ ทั้งที่เป็นพิธีกรรมที่เป็นพุทธบัญญัติ เป็นพิธีการเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ และพิธีกรรมที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่นคือ พิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นต่างๆ กำหนดขึ้นโดยมีการผสมผสานขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นให้เข้ากับกิจกรรมทางพุทธศาสนาและได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณี

๑.๕.๒ พระราชพิธี หมายถึง งานที่พระมหากษัตริย์ทรงพระราชกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมกำหนดไว้เป็นประจำ ตามราชประเพณีพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ เป็นพิธีกรรมเฉพาะพระมหากษัตริย์ในที่นี้หมายถึงพระราชพิธีสิบสองเดือน

๑.๕.๓ พระราชนิพนธ์ หมายถึง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง พระราชพิธีสิบสองเดือน

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีสิบสองเดือน ดังนี้คือ

๑.๖.๑ หนังสือ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์ โปรดให้พิมพ์ ตำราพระราชพิธีเก่า ได้มีรับสั่งมายังหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ว่า จะใคร่ทรงพิมพ์หนังสือประธานของข้าราชการถวายรดน้ำสงกรานต์ประจำปี พ.ศ.๒๔๖๖ สักเรื่อง ๑ ซึ่งกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณฯ ได้เลือกเรื่อง ตำราพระราชพิธีเก่า ตำราพระราชพิธีเก่าฉบับนี้ไม่ทราบผู้แต่ง มีพระราชพิธี ๑๒ เดือนแล้วยังมีพระราชพิธีพระราชกุมารขึ้นพระอุระ พระราชกุมารจรดปถพี พระราชพิธีอาพาธพินาศ และฎีกาถวายพยากรณ์สงกรานต์อย่างโบราณ สำหรับปีจอ๒๔๙๓ ^{๑๑}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง ความสำคัญ และความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกับธรรมวินัย ไว้ในหนังสือ “พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ” สรุปความได้ว่า ถ้าขาดพิธีกรรมแล้ว พระพุทธศาสนาที่เป็นแก่นแท้ก็จะดำรงอยู่ได้ลำบากเช่นกัน แม้ว่าพิธีกรรมจะเป็นเพียงเปลือกไม่ใช่แก่นของศาสนาก็ตาม ดังความตอนหนึ่งดังต่อไปนี้ ถ้าพระพุทธศาสนาเหลือแต่พิธีกรรมจริง แต่พิธีกรรมนั้นยังมีความหมาย และเนื้อหาสาระถูกต้องปัญหาก็ยังไม่ร้ายแรงนัก แต่สภาพในทางสังคมที่หนักในปัจจุบัน ก็คือ นอกจากพิธีกรรมจะมีความหมายเลือนลาง หรือคลาดเคลื่อนออกไป จนกลายเป็นรูปแบบที่ไม่มีเนื้อหาสาระ เป็นเปลือกที่มีเนื้ออย่างอื่นเข้ามาแทนเนื้อแท้แล้ว แต่สังฆกรรมหลายอย่างที่เป็นส่วนแก่นสาระสำคัญของพระวินัย ก็ยังได้กลายเป็นพิธีกรรม ในความหมายที่คลาดเคลื่อนไปแล้วด้วย เพราะฉะนั้น งานแก้ไขปรับปรุงที่จะต้องทำเกี่ยวกับพิธีกรรม เพื่อฟื้นความและใส่เนื้อหาสาระกลับเข้าไปในรูปแบบของมัน จึงไม่ใช่ เพียงงานในการเชื่อมโยงพิธีกรรมเข้าสู่พระธรรมวินัยเท่านั้น แต่เป็นงานในชั้นของพระวินัยโดยตรงทีเดียว ด้วยเหตุนี้ เรื่องของพิธีกรรมในบัดนี้ จึงมีความสำคัญถึงขั้นเป็นสาระของพระพุทธศาสนาด้วย๑๑

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) และคณะ ได้กล่าวถึง ศาสนพิธีที่เกี่ยวกับงานอวมงคล ไว้ใน “เอกสารประกอบการอบรมครูสอนพระพุทธศาสนา” สรุปความได้ว่า เป็นการการทำบุญเนื่องด้วยการตาย พึงมีการสวดต่างๆ เช่น พระอภิธรรม สวดอภิธรรมสังคหะด้วย ทำให้เกิดบุญกุศล ทั้งแก่ตนและคนตาย แม้พระสงฆ์ที่มีบทบาทต่อพิธีกรรมนี้มากในสังคมปัจจุบัน สรุปได้ว่า งานอวมงคล คือ งานพิธีที่เนื่องด้วยการตาย เรียกว่า งานอวมงคล ถึงแม้ว่าจะเป็นงานกับการตายก็ตาม เมื่อทำแล้วก็เกิดบุญกุศลแก่ผู้ทำและผู้ร่วมงาน งานอวมงคลนั้นเป็นงานที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการตาย การสูญเสียชีวิต เช่น งานสวดพระอภิธรรม สวดอภิธรรมสังคหะ งานฌาปนกิจศพ งานทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วันเพื่อผู้ตาย ซึ่งงานอวมงคลก็จะมีพิธีตั้งศพบำเพ็ญกุศลต่างๆ มากวันบ้าง น้อยวันบ้าง ตามแต่ความเหมาะสม และฐานะของเจ้าภาพ ทุกขั้นตอน และทุกงานก็จะมีเหมือนกันเกี่ยวกับพิธีกรรม ดังกล่าวมาแล้ว นอกจากนั้น พระสงฆ์จะต้องเตรียมตัวเกี่ยวกับการประกอบพิธีตามที่ได้รับนิมนต์แล้ว ยังต้องศึกษารายละเอียดพิธีเจริญพระพุทธมนต์ พิธีสวดพระอภิธรรม พิธีสวด

^{๑๑}พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์,โปรดให้พิมพ์, ตำราพระราชพิธีเก่า, (กรุงเทพมหานคร:โสภณพิพรรฒธนากร) คำนวณ

^{๑๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๔๙ - ๕๑.

มาติกา พิธีสวดแจ้ง และพิธีพิเศษเฉพาะงานอื่นๆ ทั้งนี้ พิธีทำบุญโดยหลักใหญ่พุทธศาสนิกชนถือว่า จะสำเร็จลงได้เป็นบุญพิธีอย่างแท้จริง ย่อมสำคัญอยู่ที่พระสงฆ์^{๑๒}

ประพันธ์ กุลวินิจฉัย ได้กล่าวถึง ความสำคัญของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ไว้ใน หนังสือ เทศกาลประเพณีไทย ๑๒ เดือน สรุปความได้ว่ามี ๗ ประการ ได้แก่

- (๑) เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับเทวดา
- (๒) เป็นด่านแรกที่เป็นสื่อชักนำให้คนหันเข้ามาสนใจพระพุทธศาสนา
- (๓) เป็นสื่อสร้างสรรค์จรโลงใจแก่ผู้ที่ได้เข้าในพิธี ก่อให้เกิดการปฏิบัติ
- (๔) เป็นสื่อที่ก่อให้เกิดวินัยเป็นเบื้องต้น
- (๕) เป็นเวทีสาธารณะที่พระสงฆ์มีโอกาสแสดงธรรม
- (๖) เป็นบันไดที่จะก้าวขึ้นสู่ธรรมะระดับสมาธิ ปัญญา
- (๗) เป็นสื่อกลางการบำเพ็ญบุญเพื่อบำรุงพระสงฆ์ และเป็นการต่ออายุพระพุทธศาสนา^{๑๓}

สุชาติ วราหพันธ์ ได้กล่าวถึง หลักศาสนพิธี ไว้ในหนังสือ พระพุทธศาสนา ๓ ความตอนหนึ่ง ซึ่งความสำคัญของพิธีกรรมที่มีผลต่อชาวพุทธไทย ในองค์กรรวม สรุปความได้ว่า ศาสนพิธี คือ พิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งมีความสำคัญอยู่ ๔ ประการ ได้แก่

(๑) เป็นจุดหมายให้ตั้งใจเริ่มทำการอย่างจริงจัง จะสังเกตเห็นว่าในหมู่ชนที่มาชุมนุมกัน เป็นกลุ่ม ถ้าไม่มีพิธีกรรม คนที่มาก็จะกระจัดกระจายกัน ไม่รู้จะเริ่มต้นอย่างไร เมื่อใด แต่ถ้าเริ่ม ประกอบพิธีกรรมขึ้น ก็เป็นจุดนัดหมายว่าเริ่มเรื่องนั้นแล้ว พิธีกรรมจึงเป็นเครื่องทำให้คนเตรียมตัวให้พร้อม

(๒) เป็นวินัยพื้นฐาน และเป็นเครื่องมือนำคนให้เข้าสู่ชุมชน การทำพิธีกรรมหรือเข้า พิธีกรรมเป็นการฝึกคนให้เริ่มรู้จักระเบียบแบบแผน เริ่มรู้จักควบคุมพฤติกรรมของตัวเองได้ ใน ขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องชักนำคนเข้าสู่ชุมชนให้มีชีวิตตามแบบชุมชนหรือสังคมของตน เนื่องจากเด็ก จะเริ่มเรียนรู้ถึงระเบียบแบบแผน และวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนหรือสังคมนั้นว่าเป็นอย่างไร ด้วยการเข้าร่วมพิธีกรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมของสังคม

(๓) เป็นเครื่องน้อมนำจิตใจให้เกิดความเลื่อมใสและเพิ่มพูนศรัทธา เพราะพิธีกรรมที่ ถูกต้องจะมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย พร้อมเพรียง และประสานกลมกลืน เช่น การพร้อมใจกันสวด มนต์ของคนหมู่มาพร้อมกับประสานเป็นเสียงเดียวกัน เมื่อคนเดินผ่านไปมาได้ยินเสียงสวดพร้อมกัน อย่างเป็นระเบียบ และตั้งใจสวด คนฟังก็รู้สึกอิมใจ ปลื้มใจ นิยมนิยมชมชอบในพฤติกรรมนั้น

(๔) เป็นโอกาสสำหรับพระสงฆ์ที่จะปรากฏตัวและให้ธรรม ปกติถ้าไม่มีพิธีกรรมพระสงฆ์ก็ ไม่ค่อยมีโอกาสมาปรากฏตัว เพราะฉะนั้นจึงอยู่ที่พระสงฆ์ว่าจะใช้พิธีกรรมอย่างไรให้เป็นประโยชน์

^{๑๒} พระธรรมวิสุทธิกวี, (พิจิตร ฐิตวณโณ) และคณะทำงานชุดศาสนพิธี, “เรื่อง ศาสนพิธี : เอกสาร ประกอบการอบรมครูสอนพระพุทธศาสนา หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๔๔”, (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๖), หน้า ๘ - ๙.

^{๑๓} ประพันธ์ กุลวินิจฉัย, เทศกาลประเพณีไทย ๑๒ เดือน, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔.

เพื่อเป็นสื่อ นำคนให้เข้าสู่พระพุทธศาสนา เข้าสู่ธรรม ถ้าพระสงฆ์ไม่รู้จักใช้ประโยชน์ พิธีกรรม ก็อาจเสื่อมเสียกลายเป็นเหตุเกิดผลร้ายไปได้ ในขณะเดียวกัน^{๑๔}

อานนท์ อาภาภิรมย์ ได้กล่าวถึง ประเพณี ไว้ในหนังสือ “สังคมวัฒนธรรมและประเพณีไทย” ในคำอธิบายเกี่ยวกับประเพณี สรุปความได้ว่า ประเพณี หมายถึง “ขนบธรรมเนียม แบบแผน” และแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

(๑) จารีตประเพณี (Mores) เป็นประเพณีที่มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของสังคมและมีลักษณะบังคับให้สมาชิกของสังคมต้องปฏิบัติหรืองดเว้นปฏิบัติหากผู้ใดฝ่าฝืนก็就会有ความผิดตามที่จารีตประเพณีได้กำหนดโทษเอาไว้ เช่น สังคมไทยมีจารีตประเพณีกำหนดให้พ่อแม่มีหน้าที่เลี้ยงดูลูกของตน หากพ่อแม่คนใดละเลยไม่ปฏิบัติก็就会有ความผิด

(๒) ขนบประเพณี (Institution) เป็นประเพณีที่สังคมได้วางไว้เป็นระเบียบแบบแผนทั้งโดยตรง คือ ระเบียบวางไว้อย่างชัดเจน เช่น ประเพณีทำบุญเลี้ยงพระ

(๓) ธรรมเนียมประเพณี (Convention) เป็นประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาทั่วไป ไม่ค่อยมีความสำคัญเท่าใดนัก จะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติก็ได้หากใครไม่ปฏิบัติก็就会被ดูหมิ่นดูแคลนว่าไม่มีมารยาท^{๑๕}

อมรา พงศาพิชญ์ ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของศาสนาที่ยึดถือปฏิบัติ ไว้ในหนังสือ วัฒนธรรมศาสนาและชาติพันธุ์ วิเคราะห์สังคมไทยตามแนวมานุษยวิทยา สรุปความได้ว่า

(๑) ศาสนาต้องมีสิ่งเคารพบูชาสูงสุด

(๒) มีความเชื่อและศรัทธา

(๓) มีความขลังในพิธีกรรม

(๔) มีความศักดิ์สิทธิ์

(๕) มีพิธีกรรม

(๖) มีกฎเกณฑ์ให้ผู้เลื่อมใสปฏิบัติตาม

(๗) มีศาสนาผู้ประกอบพิธีกรรม และสืบทอดเจตนารมณ์ และยังได้เสนอแนวคิดที่กล่าวว่า ชาวบ้านมีพิธีกรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญซึ่งพิธีกรรมเกิดขึ้นจากพุทธศาสนาและเกิดขึ้นจากไสยศาสตร์ บทบาทของศาสนาและพิธีกรรม จึงไม่สามารถแยกออกจากกันได้ หน้าที่ของศาสนาและพิธีกรรมช่วยสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม ทำให้เกิดความเชื่อปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคม ช่วยลดความขัดแย้งทางการเมืองและการปกครอง อิทธิพลของศาสนาและพิธีกรรม ทำให้ค่านิยมของสังคมเปลี่ยนแปลงไปในระดับที่สังคมยอมรับปฏิบัติตาม^{๑๖}

^{๑๔} สุชาติ วราห์พันธ์, พระพุทธศาสนา ๓, (กรุงเทพมหานคร : เอมพันธ์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘๐ - ๑๘๑.

^{๑๕} อานนท์ อาภาภิรมย์, สังคมวัฒนธรรมและประเพณีไทย, (กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๑๙), หน้า ๗๖.

^{๑๖} อมรา พงศาพิชญ์, วัฒนธรรมศาสนาและชาติพันธุ์ วิเคราะห์สังคมไทยตามแนวมานุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๔๙-๖๑.

ณรงค์ เส็งประชา ได้กล่าวถึง ประเพณี ไว้ในหนังสือ **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย** สรุปความได้ว่า ประเพณีเป็นบรรทัดฐานเกี่ยวกับการดำรงชีวิต ตามความคิด ความเชื่อ ซึ่งถือปฏิบัติมาเพื่อความเจริญของตนเอง และสังคมประเพณี แบ่งออกเป็น ๔ คือ

(๑) ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัวได้แก่การทำบุญวันเกิด ประเพณีการบวชนาค ประเพณีแต่งงาน ประเพณีทำบุญอุทิศกุศลให้ผู้ตาย

(๒) ประเพณีส่วนรวม ได้แก่ ประเพณีทำบุญปีใหม่ ประเพณีทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

(๓) ประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการทอดผ้า การแสดงซึ่งล้วนเป็นประเพณีแต่ละภาค

(๔) รัฐพิธีและราชทานพิธีเป็นประเพณีที่จัดขึ้นโดยรัฐบาล ซึ่งเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจของประชาชน^{๑๗}

สรุปได้ว่า ศาสนาและพิธีกรรมมีความสัมพันธ์กัน เป็นบรรทัดฐานเกี่ยวกับการดำรงชีวิต ตามความคิด ความเชื่อ ซึ่งถือปฏิบัติมาเพื่อความเจริญของตนเอง และสังคมประเพณี บทบาทของศาสนาและพิธีกรรม จึงไม่สามารถแยกออกจากกันได้อิทธิพลของศาสนา และพิธีกรรม ทำให้ค่านิยมของสังคมเปลี่ยนแปลงไปในระดับที่สังคมยอมรับปฏิบัติตาม ทำให้พิธีกรรมในปัจจุบันนี้ มีความหมายเลือนลาง หรือคลาดเคลื่อนออกไป จนกลายเป็นรูปแบบที่ไม่มีเนื้อหาสาระ แม้แต่สังฆกรรมหลายอย่างที่เป็นส่วนแก่นสาระสำคัญของพระวินัย ก็ยังได้กลายเป็นพิธีกรรมในความหมายที่คลาดเคลื่อนไปแล้วด้วย เพราะฉะนั้น งานแก้ไขปรับปรุงที่จะต้องทำเกี่ยวกับพิธีกรรม เพื่อเป็นบูรณาการด้านเนื้อหาสาระของรูปแบบของพิธีกรรมที่ถูกต้องตามหลักโบราณประเพณี จึงไม่ใช่เพียงงานในการเชื่อมโยงพิธีกรรมเข้าสู่พระธรรมวินัยเท่านั้น เรื่องของพิธีกรรมที่ปรากฏในปัจจุบัน จึงมีความสำคัญถึงขั้นเป็นสาระของพระพุทธศาสนาด้วย

๑.๖.๒ วิทยานิพนธ์

พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม (อุปชัย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์อุดมธรรมในทัศนะของศรีบูรพา (กุหลาบ สายประดิษฐ์) โดยสรุปถึง อิทธิพลมาจากกระแสวัฒนธรรมตะวันตก ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ในงานวิจัย จากการศึกษาพบว่า ในช่วงรอยต่อระหว่างยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยนั้น ถือได้ว่าเป็นยุคแห่งความสูงส่งของความตื่นตัวทางการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลมาจากกระแสวัฒนธรรมตะวันตก ตั้งแต่ครั้งสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.๕) ซึ่งได้มีคนไทยไปศึกษาต่างประเทศและกลับมาพัฒนาประเทศและมีความพยายามที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้ทันสมัยแบบตะวันตก โดยนักการศึกษาหรือนักวิชาการที่ได้รับเอากระแสแนวความคิดจากตะวันตกมาวิพากษ์สังคมไทยนั้น ได้เรียกตัวเองว่าปัญญาชน หรือกลุ่มหัวสมัยใหม่ และกระแสการเร่งเข้าให้มีการเปลี่ยนแปลงสังคมการเมืองและวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทยก็ได้ปะทุขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เมื่อ “คณะราษฎร” ได้ทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย

^{๑๗} ณรงค์ เส็งประชา, **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๕๕.

แบบตะวันตก ซึ่งถือว่าเป็นความสำเร็จของคณะปัญญาชนสยามที่ได้ใช้ความพยายามมาเป็นระยะเวลาในการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง และในช่วงรอยต่อดังกล่าวนี้เราจะพบว่าประชาชนในประเทศต่างก็มีกระแสและทิศทางในการที่จะสนับสนุนให้เปลี่ยนระบอบดังกล่าว ประกอบกับหลังการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองแล้วทางคณะราษฎรก็ให้คำมั่นกับราษฎรในการที่จะให้หลักประกันในเรื่องของเสรีภาพและความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่ประชาชนรวมถึงด้านการปกครองและการศึกษาด้วย ดังนั้น ประชาชนจึงมีความตื่นตัวในเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างมาก^{๑๘}

พระมหาประพันธ์ สุวรรณมณี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูลในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยสรุปถึง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้ในงานวิจัย จากการศึกษาพบว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูลในจังหวัดนครศรีธรรมราชผลการวิจัยพบว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูลของจังหวัดนครศรีธรรมราช นั้นมี ๕ ประการ คือ

(๑) กรรม คือ การทำความดี ความชั่ว ความเชื่อเรื่องกรรมที่ปรากฏมักจะสะท้อนความเชื่อว่า วิถีชีวิตที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นผลมาจากการกรรมในอดีตชาติ คือ ถ้าทำดีก็จะได้ไปเกิดในสวรรค์หรือสุคติภพ ถ้าทำชั่วก็ได้ไปเกิดในนรกหรือได้รับทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัส

(๒) ไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยงแท้ถาวรของสรรพสิ่งในโลกมีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ร่ำไป

(๓) ทศ ๖ คือ คำสอนที่แสดงถึงหน้าที่ของบุคคลที่พึงประพฤติปฏิบัติต่อกันเพื่อเป็นการจัดระเบียบให้กับสังคม สังคมจะมีความสุขเมื่อทุกคนรู้จักหน้าที่ของตนเอง

(๔) มงคล ๓๘ ประการ ในวรรณกรรมหนึ่งตระกูลไม่ได้พบทั้งหมด มีเพียงบางส่วนเท่านั้น เช่น การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต การบูชาบุคคลที่ควรบูชา การตั้งตนไว้ชอบ การเรียนรู้ให้มาก การบำรุงบิดามารดา การให้ทาน รักษาศีล การงดเว้นจากบาปทั้งปวง การสำรวมกายวาจาและใจ ให้เรียบร้อยดีงาม ความไม่ประมาท ความเคารพ ความสันโดษ ความกตัญญูทุกเวลา ความอดทน การบำเพ็ญตบะ การประพฤติพรหมจรรย์ มงคลเหล่านี้จะเป็นการกล่าวในลักษณะรวมๆ ไม่ได้เจาะลึกถึงรายละเอียดหลักของมงคล ๓๘ ประการ

(๕) อบายมุข ๖ คือคำสอนที่แสดงถึงโทษของการดำเนินชีวิตไปในแนวทางที่ผิด มุ่งแสดงถึงโทษและประโยชน์ของการงดเว้นจากอบายมุขเหล่านั้น^{๑๙}

พระมหาสุชาติ สุชาติ (สมมาตร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมและวิธีการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในลิลิตตะเลงพ่าย โดยสรุปถึง วิธีการใช้หลักธรรมสอดแทรกในงานประพันธ์อิงประวัติศาสตร์ ไว้ในงานวิจัย จากการศึกษาพบว่า ผู้ประพันธ์ได้นำ

^{๑๘} พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม (อุบชัย), ศึกษาวิเคราะห์อุดมธรรมในทัศนะของศรีบูรพา (กุหลาบ สายประดิษฐ์), **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

^{๑๙} พระมหาประพันธ์ สุวรรณมณี, ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูลในจังหวัดนครศรีธรรมราช, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓), หน้า ๒๗.

รูปแบบและวิธีการในการประกาศหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ชาญฉลาดอย่างยิ่ง โดยการนำประวัติศาสตร์มาบรรยายได้อย่างมีอรรถรสมีหลักธรรมสอดแทรก ทำให้ผู้อ่านได้รับคติธรรมไปพร้อมกันโดยไม่เกิดความเบื่อหน่าย ลิลิตตะเลงพ่ายจึงเป็นเสมือนแหล่งขุมทรัพย์ทางปัญญาที่ผู้รู้สามารถค้นหาอาหารทางความคิดในด้านต่างๆ ได้ทุกด้าน ไม่ว่าจะศึกษาเพื่อทราบถึงประวัติศาสตร์ชาติไทย วัฒนธรรม วิถีชีวิต หลักธรรม คติธรรม หรือความบันเทิง สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงประพันธ์ลิลิตตะเลงพ่ายในระยะเวลาที่มีการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ เพื่อยอพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีชัยชนะครั้งยิ่งใหญ่และกอบกู้เอกราชแก่เมืองไทย ทรงมีกลวิธีประพันธ์ด้วยการกำหนดบทบาทของตัวละครให้มีความโดดเด่นในแต่ละด้าน เพื่อบรรยายละเอียดของเนื้อเรื่องด้วยการแทรกบทนิราศเพิ่มอรรถรสให้วรรณคดีมีชีวิตชีวา และแทรกหลักธรรมตามเหตุการณ์ของเรื่องได้อย่างเหมาะสม ^{๒๐}

พระมหาสุระเวช วชิโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์โลกทัศน์ทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องพระยาคนคาก โดยสรุปถึง วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานไว้ในงานวิจัย จากการศึกษาพบว่า วรรณกรรมนิทานเรื่อง พระยาคนคาก เป็นเรื่องที่น่าสนใจ ควรค่าแก่การศึกษา เพราะมีหลักธรรม และโลกทัศน์ทางพระพุทธศาสนาหลายด้านปรากฏอยู่ สามารถที่จะศึกษาและนำมาปฏิบัติตามได้ ซึ่งหลักธรรม และโลกทัศน์เหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นค่านิยม หรือวิถีชีวิตของคนอีสานโบราณได้เป็นอย่างดีอีกประการหนึ่งเรื่อง พระยาคนคากนี้เป็นบ่อเกิดแห่งประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวอีสานนั่นคือประเพณีบุญบั้งไฟ หรือบุญเดือนหกตามหลักฮีต ๑๒ และปรากฏว่าพระใช้เทศน์เพื่อขอฝนอีกด้วย ซึ่งได้ส่งเสริมวรรณกรรมเรื่องพระยาคนคากนี้ให้มีคุณค่ายิ่งขึ้น^{๒๑}

นายภาณุพล ภูษา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทศพิธราชธรรมกับการบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบล : ศึกษาเฉพาะกรณีองค์การบริหารส่วนตำบลบางเพรียง อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ โดยสรุปถึง การบริหารการปกครองของไทยตั้งแต่โบราณไว้ในงานวิจัย จากการศึกษาพบว่า ศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่พระมหากษัตริย์ผู้เป็นองค์พระประมุขแห่งรัฐ โดยที่องค์พระมหากษัตริย์ได้ทรงนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้เป็นองค์ประกอบในการปกครอง และบริหารราชการแผ่นดินมาทุกยุคสมัยทั้งในด้านการปกครอง การศึกษา สังคม วัฒนธรรม และจารีตประเพณี จนสามารถทำให้ปวงชนมีความร่มเย็นเป็นสุขสืบมานับจากปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ เป็นต้นมาได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ มีการนำหลักธรรม มาใช้ประกอบการบริหารจัดการเพื่อให้การบริหารระบบงานขับเคลื่อนไปในทิศทางที่สมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การบริหารงานต่างๆ บรรลุถึงจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ นั่น ผู้ที่ทำหน้าที่ผู้บริหารนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งจะต้อง

^{๒๐} พระมหาสุชาติ สุชาติ (สมมาตร), การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมและวิธีการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในลิลิตตะเลงพ่าย, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต* (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), บทคัดย่อ.

^{๒๑} พระมหาสุระเวช วชิโร, ศึกษาวิเคราะห์โลกทัศน์ทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องพระยาคนคาก, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต* (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒.

ศึกษาทักษะต่างๆ ในการเป็นผู้นำ การจะเป็นผู้นำ และผู้บริหารที่ดีได้นั้นไม่ใช่เรื่องง่ายแต่ก็ไม่ใช่เรื่องยากหากผู้บริหารหรือผู้นำมีคุณธรรมมีความสามารถ มีทักษะและประสบการณ์^{๒๒}

แม่ชีดวงพร คำหอมกุล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในอัมมปทัฏฐกถา โดยสรุปถึง พิธีกรรมทุกอย่างในพระพุทธศาสนาไว้ในงานวิจัย จากการศึกษพบว่า มีรากฐานมาจากความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดจากนิทานธรรมบทจนกลายเป็นพุทธจริยศาสตร์ที่สำคัญของชาวพุทธไทย สรุปได้ว่า ความเชื่อที่ถ่ายทอดกันมาจากอัมมปทัฏฐกถา เป็นสาเหตุให้เกิดพิธีกรรมต่างๆ จัดว่าเป็นพุทธจริยศาสตร์ส่วนหนึ่งของชาวพุทธในสังคมไทย เป็นเครื่องปลูกปลอบใจและทำให้เกิดความสามัคคี ก่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามจนเป็นบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมประเพณีของพระพุทธศาสนา พิธีกรรมที่เกิดขึ้นมีมูลเหตุเกิดมาจากความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนา จุดมุ่งหมายของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาที่แท้จริง ไม่ใช่เป็นการทำให้ขลัง หรือหวังผลตอบแทนจากการบันดาล ไม่ใช่เรื่องเหลวไหลไร้ประโยชน์ หรือสิ้นเปลืองเวลาหรือทรัพย์สิน แต่เพื่อต้องการชักนำคนให้น้อมเข้ามาในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพื่อสืบต่อพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง^{๒๓}

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยเห็นว่า พิธีกรรมที่เกิดขึ้นมีมูลเหตุเกิดมาจากความเชื่อและศรัทธาในทุกๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นด้านวิถีชีวิต หลักธรรม หรือความบันเทิง สอดแทรกไว้ในพิธีกรรมที่แตกต่างกัน แต่พิธีกรรมเหล่านั้นก็จะมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ พิธีกรรมในรูปแบบที่ถูกต้อง เหมาะสม เป็นประโยชน์เพื่อ เป็นสื่อชักนำคนให้เข้าสู่พระพุทธศาสนา เข้าสู่ธรรม เพื่อต้องการชักนำคนให้ศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากขึ้น เพื่อสืบต่อพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง เป็นพุทธจริยศาสตร์ส่วนหนึ่งของชาวพุทธในสังคมไทย

๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย

กำหนดขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้ คือ

๑.๗.๑ ศึกษาพระราชพิธีสิบสองเดือนในแง่ของประวัติความเป็นมาจากต้นฉบับหรือฉบับที่นำเชื่อถือมากที่สุดคือ พระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้วิจัยใช้ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นเอกสารหลัก (ปฐมภูมิ) จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์ระฆังทอง จำนวนหน้า ๕๙๗ หน้า เป็นฉบับที่มีความสมบูรณ์ เนื่องจากเป็นฉบับที่จัดพิมพ์ครั้งที่ ๒๑ (ล่าสุด) ตรวจแก้ไขข้อมูลโดย กรมศิลปากร

๑.๗.๒ ศึกษาพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือน

๑.๗.๓ ศึกษาพิธีกรรมดังกล่าวพร้อมชี้ให้เห็นคุณค่าว่าพิธีกรรมเหล่านั้นมีอิทธิพลต่อสังคมไทยในอดีตและปัจจุบันอย่างไร ในด้านใดบ้าง

^{๒๒} ภาณุพล ภูเขา, ทศพิธราชธรรมกับการบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบล : ศึกษาเฉพาะกรณีองค์การบริหารส่วนตำบลบางเพรียง อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

^{๒๓} แม่ชีดวงพร คำหอมกุล, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในอัมมปทัฏฐกถา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔). หน้า ๒๕.

๑.๗.๔ สรุปรายงานผลการวิจัยพร้อมข้อเสนอแนะ

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบประวัติความเป็นมาของพระราชพิธีสิบสองเดือน
- ๑.๘.๒ ทำให้ทราบถึงพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระราชพิธีสิบสองเดือน
- ๑.๘.๓ ทำให้มองเห็นคุณค่าของพิธีกรรมในพระราชพิธีสิบสองเดือนที่มีต่อสังคมไทยในอดีตและปัจจุบัน

๑.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย

